

128/11/A/2005

WYROK

z dnia 5 grudnia 2005 r.
Sygn. akt SK 26/05*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Jerzy Stępień – przewodniczący
Wiesław Johann
Biruta Lewaszekiewicz-Petrykowska
Marek Mazurkiewicz
Bohdan Zdziennicki – sprawozdawca,

protokolant: Krzysztof Zalecki,

po rozpoznaniu, z udziałem skarżącego oraz Sejmu i Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 5 grudnia 2005 r., skargi konstytucyjnej Marka Jarockiego o zbadanie zgodności:

art. 31 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.) z art. 78, art. 176 oraz art. 77 ust. 2 w związku z art. 2 Konstytucji,

o r z e k a:

Art. 31 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512, z 1994 r. Nr 1, poz. 1, z 1995 r. Nr 85, poz. 426, z 1996 r. Nr 6, poz. 43, Nr 43, poz. 189, Nr 106, poz. 496 i Nr 149, poz. 703, z 1997 r. Nr 28, poz. 153, Nr 54, poz. 349, Nr 117, poz. 751, Nr 121, poz. 770 i Nr 140, poz. 940, z 1998 r. Nr 117, poz. 756, z 2000 r. Nr 26, poz. 306, Nr 84, poz. 948, Nr 94, poz. 1037 i Nr 114, poz. 1193, z 2001 r. Nr 3, poz. 18 oraz z 2004 r. Nr 232, poz. 2338) jest zgodny z art. 77 ust. 2 w związku z art. 2 oraz z art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Ponadto p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638 oraz z 2001 r. Nr 98, poz. 1070) umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie ze względu na niedopuszczalność orzekania.

UZASADNIENIE:

I

1. Skarga konstytucyjna Marka Jarockiego, współnika spółki cywilnej Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej TYSOVIA, wniesiona została w związku z

* Sentencja została ogłoszona dnia 16 grudnia 2005 r. w Dz. U. Nr 246, poz. 2091.

postępowaniem upadłościowym prowadzonym przed Sądem Rejonowym w Katowicach – Wydział X Gospodarczy. Postępowanie dotyczyło upadłości FRUWEG S.A. w Mysłowicach, której wierzycielem jest skarżący.

Postanowieniem sędziego komisarza Sądu Rejonowego w Katowicach – Wydział X Gospodarczy z 14 stycznia 2004 r. (sygn. akt XU-551/00/6) oddalono wniosek skarżącego o wyłączenie jego należności z masy upadłości. Na postanowienie to skarżący wniósł zażalenie.

Postanowieniem z 21 czerwca 2004 r. (sygn. akt XU-551/00/6) Sąd Rejonowy w Katowicach – Wydział X Gospodarczy odrzucił zażalenie na to postanowienie, wskazując że środek ten nie przysługuje. Postanowieniem z 23 września 2004 r. (sygn. akt XU-551/00/6) Sąd Rejonowy w Katowicach – Wydział X Gospodarczy oddalił zażalenie na postanowienie z 21 czerwca 2004 r. Skarżący wyczerpał przysługującą w sprawie drogę prawną i wniósł w ustawowym terminie skargę konstytucyjną odpowiadającą wymogom określonym w Konstytucji oraz ustawie z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.).

Przedmiotem skargi jest art. 31 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.), który wyłącza możliwość zażalenia na postanowienie sędziego-komisarza w zakresie żądań wskazanych w art. 28-30 tej ustawy. Zaskarżonej regulacji zarzucono niezgodność z art. 78, art. 176 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 w związku z art. 2 Konstytucji polegającą na zamknięciu drogi sądowej oraz pozbawieniu możliwości zaskarżenia orzeczenia sądu wydanego w pierwszej instancji w toku postępowania upadłościowego.

2. W piśmie z 30 lipca 2005 r. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przedstawił stanowisko Sejmu w sprawie wnosząc o stwierdzenie zgodności art. 31 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe z art. 77 ust. 2 oraz art. 78 Konstytucji. W uzasadnieniu stanowiska wskazał, że postanowienie sędziego komisarza-stanowisko nie rozstrzyga o żądaniu skarżącego w sposób ostateczny, skoro ustawodawca wskazał inny środek procesowy umożliwiający dochodzenie wyłączenia składnika mienia z masy upadłości, toteż nie doszło do zamknięcia drogi sądowej. Podsumowując stanowisko, Marszałek Sejmu wskazał, że argumenty przytoczone w skardze należy uznać za bezzasadne.

3. W piśmie z 6 września 2005 r. stanowisko w sprawie przedstawił Prokurator Generalny Rzeczypospolitej Polskiej. Podniósł, że przepis art. 31 § 3 prawa upadłościowego jest zgodny z art. 77 ust. 2 i 78 Konstytucji. Podkreślił, że konstrukcja prawna dochodzenia roszczeń o wyłączenie z masy upadłości pozwala na stwierdzenie, że wydane w postępowaniu upadłościowym postanowienie oddalające żądanie wyłączenia z masy upadłości nie oznacza, że sprawa została ostatecznie rozstrzygnięta, skoro uprawnionemu przysługuje wówczas tryb powództwa cywilnego. Zdaniem Prokuratora Generalnego regulacja zawarta w art. 31 § 3 prawa upadłościowego mieści się w granicach dopuszczalnego konstytucyjnie wyjątku od zasady zaskarżalności orzeczeń pierwszoinstancyjnych, w szczególności dlatego, że zapewnia pełną realizację prawa do sądu (zachowanie wszelkich zasad postępowania, w tym również dwuinstancyjności oraz fakt, że sąd rozpoznający powództwo o wyłączenie z masy upadłości nie jest związany ustaleniami faktycznymi poczynionymi przez sędziego-komisarza w postępowaniu upadłościowym). W jego ocenie zaskarżalność postanowienia sędziego-komisarza prowadziłaby do nieuzasadnionej przewlekłości postępowania w trybie upadłościowym, skoro po jego zakończeniu mógłby się toczyć proces cywilny. Ponadto Prokurator Generalny wskazał, że skoro z zakwestionowanego przepisu wprost wynika

dopuszczalność dochodzenia roszczenia w drodze powództwa cywilnego to nie doszło do zamknięcia drogi sądowej w sprawie.

II

Na rozprawie 5 grudnia 2005 r. stawili się: skarżący osobiście oraz przedstawiciele Sejmu i Prokuratora Generalnego. Wszyscy uczestnicy postępowania podtrzymali stanowiska wyrażone na piśmie.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Ocena dopuszczalności skargi konstytucyjnej z uwagi na utratę mocy obowiązującej rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.).

W pierwszej kolejności Trybunał Konstytucyjny zajął się kwestią oceny dopuszczalności skargi konstytucyjnej ze względu na formalną utratę mocy obowiązującej zaskarżonego aktu normatywnego. Skarga konstytucyjna dotyczy bowiem przepisu art. 31 § 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe. Rozporządzenie to utraciło moc prawną z dniem 1 października 2003 r. na podstawie art. 545 pkt 1 i art. 546 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 60, poz. 535 ze zm.), w związku z wejściem w życie tej ustawy. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego w niniejszym przypadku niezasadne byłoby jednak umorzenie postępowania ze względu na utratę mocy obowiązującej zaskarżonego przepisu przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał (na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym). Zaskarżony akt normatywny nadal wywołuje względem skarżącego skutki prawne, toteż należy poddać go ocenie zgodności z Konstytucją pod kątem wskazanych w skardze praw konstytucyjnych uprawnionego.

2. Wątpliwość konstytucyjna a znaczenie dla sprawy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 18 października 2004 r. (sygn. P 8/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 92).

W niniejszej sprawie skarżący podniósł, że zachodzi wątpliwość konstytucyjna co do treści zakwestionowanego przepisu, tj. niemożności zaskarżenia postanowienia sędziego-komisarza oddalającego jego wniosek o wyłączenie z masy upadłości. Zarzucił tej regulacji naruszenie prawa do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji zagwarantowanego w art. 78 Konstytucji oraz zakazu zamykania drogi sądowej (art. 77 ust. 2 Konstytucji). Skarżący sformułował zarzut naruszenia zakazu zamykania drogi sądowej w związku z gwarancjami wynikającymi z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji). Tę ostatnią zasadę skarżący wskazał w powiązaniu z art. 77 ust. 2 Konstytucji, bez określenia wywodzonych z niej praw konstytucyjnych.

Skarżący powołał się w szczególności na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 października 2004 r., sygn. P 8/04, gdzie Trybunał uznał art. 101 § 3 prawa upadłościowego za niezgodny z art. 78 Konstytucji. Skarżący wskazał jako argument przemawiający za niekonstytucyjnością zakwestionowanego przepisu, że powołana sprawa dotyczyła sytuacji tożsamej z zagadnieniem występującym w jego sprawie. Zdaniem skarżącego Trybunał Konstytucyjny rozpoznał już bowiem co do zasady kwestię zakazu zaskarżania postanowień sądu pierwszej instancji w postępowaniu upadłościowym.

Trybunał Konstytucyjny stwierdził jednak, że zagadnienie przedstawione przez skarżącego dotyczy w istocie zarówno innej regulacji, jak też odmiennej sytuacji prawnej, niż ta która była przedmiotem orzekania w sprawie o sygn. P 8/04. Rozpoznając sprawę o sygn. P 8/04 Trybunał wywiódł, że brak dostatecznych gwarancji proceduralnych dotyczących odwoływania syndyków, na gruncie prawa upadłościowego z 1934 r. narusza art. 78 Konstytucji. Trybunał wyraził także aprobatę dla motywów wyroku z 15 listopada 2001 r. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Werner przeciwko Polsce, skarga nr 26760/95), gdzie uznano regulację odwoływania syndyków za niezgodną z art. 6 ust. 1 Konwencji w zakresie dostępu do sądu. Również ustawodawca, uwzględniając orzeczenie ETPCz, wprowadził, w nowej regulacji – ustawie prawo upadłościowe i naprawcze, możliwość zaskarżenia postanowienia o odwołaniu syndyka (zażalenie przewidziane w art. 171).

Przywołany w skardze wyrok w sprawie o sygn. P 8/04, wbrew stanowisku skarżącego, nie ma znaczenia dla kierunku rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie. Należy przede wszystkim zauważyć, że odwołanie syndyka postanowieniem sądu, bez możliwości zaskarżenia tej decyzji (jak w sprawie o sygn. P 8/04) definitywnie kształtowało jego sytuację prawną, czyli nie było jakiegokolwiek możliwości sądowej kontroli odwołania.

W niniejszej sprawie (sygn. SK 26/05) zakwestionowano natomiast przepis, w myśl którego nie przysługuje zażalenie na postanowienie sędziego-komisarza oddalające wnioski w kwestii żądań określonych w § 28-30 prawa upadłościowego. Zarzucono mu przede wszystkim niezgodność z prawem do zaskarżania orzeczeń zapadłych w pierwszej instancji. Trybunał Konstytucyjny podkreśla, że – wbrew twierdzeniem skarżącego – z treści art. 78 Konstytucji nie można wywieść prawa o nieograniczonym charakterze. Już z samego brzmienia tego przepisu wynika, że od zasady dwuinstancyjności postępowania mogą istnieć wyjątki, które określa ustawa. Z uwagi na to dopuszczalne konstytucyjnie są przepisy ograniczające, bądź wyłączające odwołanie do drugiej instancji. Ograniczenia te należy zawsze badać pod kątem zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji). W tym zakresie należy też dokonać oceny konstytucyjności zakwestionowanej regulacji. Skarga konstytucyjna nie zawiera natomiast żadnej argumentacji na rzecz nieproporcjonalności ograniczenia prawa do zaskarżenia postanowienia sędziego-komisarza oddalającego wnioski o wyłączenie z masy upadłości. Według skarżącego prawo do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji jest bowiem prawem absolutnym. Właściwie postawiony zarzut, wskazujący w jaki sposób proporcjonalność w ograniczeniu tego prawa została naruszona, mógłby być przedmiotem oceny przez Trybunał zachowania reguł wynikających z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Trybunał Konstytucyjny podziela poglądy wyrażone w wyrokach: z 16 listopada – 1999 r. sygn. SK 11/99 (OTK ZU nr 7/1999, poz. 158) oraz z 18 kwietnia 2005 r. sygn. SK 6/05 (OTK ZU nr 4/A/2005, poz. 36), że konstytucyjna kwalifikacja konkretnych środków zaskarżenia musi uwzględniać całością unormowań determinujących przebieg danego postępowania. Trybunał stwierdza zatem, że zakwestionowanego przepisu nie można oceniać w oderwaniu od całościowej regulacji w ustawie kwestii dotyczącej dochodzenia wyłączenia z masy upadłości składników mienia nienależących do upadłego. W zaskarżonym przepisie *expressis verbis* wskazano, że oddalenie zażalenia nie wyłącza możliwości wniesienia powództwa o wyłączenie z masy upadłości. Zagwarantowanie tego prawa w drodze stosownego powództwa zapewnia zatem rzeczywistą możliwość obrony praw przed sądem w postępowaniu procesowym. Wszczynane na wniosek zainteresowanej osoby postępowanie w przedmiocie wyłączenia przed sędzią-komisarzem jest bowiem postępowaniem nieprocesowym, którego charakter nie zapewnia uprawnionemu tak szerokich gwarancji dochodzenia praw, jak powództwo o wyłączenie spornego prawa z masy upadłości.

Zagadnienie konstytucyjne w analizowanej sprawie można zatem wyrazić pytaniem, czy konstytucyjne prawo do rozpatrzenia sprawy w dwóch instancjach (art. 78 wskazany jako jeden z wzorców konstytucyjnych) wymaga, aby zażalenie na postępowanie sądu przysługiwało nie tylko od orzeczeń definitywnie określających sytuację prawną strony (wyrok wydany na skutek powództwa o wyłączenie z masy upadłości), ale także od akcydentalnego, wydanego w postępowaniu upadłościowym postanowienia sędziego-komisarza o odmowie wyłączenia określonego przedmiotu lub kwoty pieniężnej z masy upadłości. Nie należy także pomijać faktu, że generalną zasadą jest to, że postępowanie upadłościowe musi realizować cele przewidziane przez ustawodawcę związane z charakterem prawnym instytucji upadłości. Podstawową funkcję tego postępowania – funkcję windykacyjną realizuje m.in. nie rozciągnięte w czasie ustalenie, co wchodzi w skład masy upadłości. Stąd postępowanie to dotyczy w głównym zakresie ukształtowania uprawnień i obowiązków osoby upadłego oraz wierzycieli. Interesy osób trzecich, którym przysługuje określony tytuł prawny do przedmiotu lub prawa, jakie mają być w związku z tym wyłączone z masy upadłości, są chronione przede wszystkim w drodze powództwa o wyłączenie z masy upadłości. Powództwo to było w poprzednim stanie prawnym realizowane w drodze stosowania przepisów o zwolnieniu od egzekucji (por. F. Zedler, *Prawo upadłościowe i układowe*, wyd. 2 zmienione i uzupełnione, Toruń 1999, s. 177). Przepis art. 31 § 3 prawa upadłościowego wpisuje się zarazem w konstrukcję prawa upadłościowego z 1934 r., gdzie określono wprost postanowienia, na które nie przysługuje zażalenie (zob. Z. Świeboda, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 66).

Istotne w sprawie jest to, że również sposób uregulowania tych kwestii w nowej ustawie z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze nie zmienia dotychczasowego kształtu uprawnień osób dochodzących wyłączenia z masy upadłości swoich przedmiotów lub praw. W art. 73 i art. 74 nowej regulacji ustawodawca przewidział możliwość żądania wyłączenia z masy upadłości składników mienia nienależącego do upadłego, lecz nie wprowadził zażalenia na postanowienie sędziego-komisarza oddalające wnioski o wyłączenie. Zapewnił natomiast w tej sytuacji, w art. 74 ustawy, powództwo o wyłączenie mienia z masy upadłości. W ustawie tej, w porównaniu z poprzednim stanem prawnym, sprecyzowano obowiązki występującego z roszczeniem o wyłączenie z masy upadłości. Wprowadzono prekluzję do zgłoszenia twierdzeń, zarzutów i dowodów, które mają uzasadniać wyłączenie z masy upadłości (zasadę, że powinny być zgłoszone już we wniosku o wyłączenie, pod rygorem utraty prawa do ich powoływania w dalszym postępowaniu) oraz miesięczny termin do wytoczenia powództwa. Taka regulacja w sposób wyraźny wydaje się wynikać z funkcji windykacyjnej prawa upadłościowego.

Z powyższego wynika konstatacja, że zarówno w obecnym, jak i badanym stanie prawnym w sytuacji, gdy sędzia-komisarz nie znalazł, po wysłuchaniu syndyka, podstaw do uwzględnienia wniosku o wyłączenie z masy upadłości przedmiotu lub prawa, uprawnionemu służy odpowiednie powództwo umożliwiające wykazanie zasadności swego roszczenia z wykorzystaniem gwarancji, jakie daje postępowanie procesowe. Gdyby na postanowienie sędziego-komisarza oddalające wniosek o wyłączenie przysługiwało zażalenie, doszłoby do utrwalenia stanu współistnienia w postępowaniu upadłościowym dwóch konkurencyjnych środków prawnych służących realizacji tego samego celu.

3. Zarzut naruszenia zakazu zamykania drogi sądowej.

W świetle przeprowadzonych rozważań drugi podniesiony w skardze zarzut odnoszący się do naruszenia zakazu zamykania drogi sądowej (art. 77 ust. 2 Konstytucji) w związku z art. 2 Konstytucji jest całkowicie niezasadny. Do zamknięcia drogi sądowej w

sprawie nie doszło, skoro osoba, która żąda wyłączenia pewnych składników mienia z masy upadłości może tego dochodzić przed sądem w drodze odrębnego powództwa. Zagwarantowanie tego prawa w postępowaniu procesowym w drodze stosownego powództwa zapewnia rzeczywistą możliwość obrony jej praw przed sądem.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia należy stwierdzić, że gwarancje określone w art. 77 ust. 2 w związku z art. 2 Konstytucji oraz w art. 78 Konstytucji nie zostały naruszone przez przepis art. 31 § 3 prawa upadłościowego.

4. Motywy umorzenia postępowania w zakresie oceny zgodności z art. 176 ust. 1 Konstytucji.

Odnosnie zarzutu niezgodności zakwestionowanego przepisu z art. 176 ust. 1 Konstytucji, który określa obowiązek państwa do ukształtowania postępowania sądowego na zasadzie dwuinstancyjności, Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że w niniejszym przypadku zachodzi konieczność umorzenia postępowania w zakresie badania zgodności zakwestionowanego przepisu z art. 176 ust. 1 Konstytucji z uwagi na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

Trybunał Konstytucyjny w swym orzecznictwie wielokrotnie zwracał uwagę, że przepisy nie określają terminu ograniczającego możliwość badania przez Trybunał warunków dopuszczalności skargi konstytucyjnej (por. w szczególności postanowienie TK z: 13 listopada 2003 r., sygn. SK 33/02, OTK ZU nr 8/A/2003, poz. 92; 6 lipca 2004 r., sygn. SK 47/03, OTK ZU nr 7/A/2004, poz. 74). Nie istnieją formalne przeszkody do stwierdzenia niedopuszczalności skargi konstytucyjnej na etapie rozpoznania merytorycznego. Trybunał Konstytucyjny w obecnym składzie w pełni podziela stanowisko wyrażone w innych swoich orzeczeniach, że na każdym etapie postępowania konieczne jest kontrolowanie, czy nie zachodzi któraś z ujemnych przesłanek orzekania, skutkujących obligatoryjnym umorzeniem postępowania (por. postanowienia TK z: 21 listopada 2001 r., K 31/01, OTK ZU nr 8/2001, poz. 264; 20 marca 2002 r., K 42/01, OTK ZU nr 2/A/2002, poz. 21).

W niniejszej sprawie Trybunał ustalił, że art. 176 ust. 1 Konstytucji został powołany przez skarżącego po upływie ustawowego trzymiesięcznego terminu do wniesienia skargi konstytucyjnej określonego w art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 ze zm.). Ostateczne orzeczenie w sprawie (postanowienie Sądu Rejonowego w Katowicach – Wydział X Gospodarczy z 23 września 2004 r. sygn. akt XU-551/00/6) zostało doręczone skarżącemu 30 września 2004 r., zaś skarga konstytucyjna została złożona 28 października 2004 r. Skarżący nie powołał wówczas jako wzorca kontroli konstytucyjności art. 176 ust. 1 Konstytucji. Uczynił to dopiero w dodatkowym piśmie procesowym z 20 stycznia 2005 r., czyli już po upływie trzymiesięcznego terminu. Zgodnie z dotychczasowym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego w tej kwestii rozszerzenie powołanych wzorców konstytucyjnych jest dopuszczalne tylko w ustawowym terminie do wniesienia skargi konstytucyjnej, w przeciwnym wypadku umożliwione byłoby niczym nieuzasadnione wydłużanie terminu do złożenia skargi konstytucyjnej. Skarżący składając skargę konstytucyjną przed upływem ustawowego trzymiesięcznego terminu określa jednocześnie granice tej skargi, które wiążą Trybunał Konstytucyjny zarówno w trakcie rozpoznania wstępnego, jak też merytorycznego. Nie jest więc dopuszczalna późniejsza modyfikacja tych granic, co odnosi się zarówno do przedmiotu skargi konstytucyjnej, jak też jej podstaw (por. np. postanowienia TK z: 19 stycznia 2000 r., sygn. Ts 172/99, OTK ZU nr 1/2000, poz. 49; 28 października 2002 r., sygn. Ts 164/01, OTK ZU nr 4/B/2002, poz. 263).

Z przedstawionych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł, jak w sentencji.